10–12
1974

АЗӘРБАЈҸАН

ЕЛЧИН

ГЫЗЫЛ

РАДИО-ПЈЕС

ЧӘФӘР ЧАББАРЛЫНЫН ХАТИРӘСИНӘ.

Иштирак едирләр:

Кәрбәлаји Мухтар—милјончу.
Сәкинә ханым—онун арвады.
Аслан бәј—онун оғлу.
Мәлејкә ханым—онун гызы.
Һачы Казымаға—милјончу.
Карапетов—милјончу.
Гочу Һәсәнгулу—Һачы Казымағанын гочусу.
Доктор Маһмуд бәј—терапевт.
Чәпиш бәј—әјјаш.
Нина Михајловна—губернаторун арвады.

Заман—1914-чү ил августун 2-си, ахшам.
Мәкан—Бакы шәһәри.

Аддым сәси ешидилир.

Сәкинә ханым. Кимдир кәлән, Мәлејкә?
Мәлејкә ханым. Доктор Маһмуд бәјдир, ана.
Сәкинә ханым. Аллаһа шүкүр... Тез кәлсин ичәри.
Мәлејкә ханым. Кәлир.

Аддым сәсләри јахынлашараг кәсилир.

Доктор Маһмуд бәј. Салам әлејкүм, ханымлар.
Сәкинә ханым. Салам әлејкүм, һәким! Бујурун, бујурун, әјләшин. Күрсүнү јахын чәк, гызым.
Доктор Маһмуд бәј. Зәһмәт чәкмәјин.
Сәкинә ханым. Һәмишә көмәјимизә јетмисиз, һәким. Аслан бәјн ушаглыгда өлүмдән сиз гуртардыныз. Аллаһ сизин чаныныз һәмишә аг еләсин, Маһмуд бәј. Кишн әлдән кедир, һәким, кәрәк јенә дә әлиниздән кәләни әсиркәмәјәсиниз. (Өзүнү сахлаја билмәјиб һычгырыр...).
Доктор Маһмуд бәј. Нә олуб, ханым?
Сәкинә ханым. Кишинин вәзијјәти чох ағырдыр, һәким. Дүнән күортадан өзүнү пис һисс едирди. Ахшамдан бәрк гыздырды. Сәһәрә кии көзүмүзү јуммамышыг, һәким. Сәһәр тездән мән дүшдүм ашағы кимәтбәхә баш чәким, гајыданда көрдүм Кәблеји јериндә јохдур. Мәлеј-

кә ханымла бүтүн отаглары бир-биринә вурдуг, тапа билмәдик. Һөкәр-гуллугчудан да көрдүм дејән олмады. Тәзәдән бу отаға гајыданда көр-дүк узаныб јериндә. Дејәсән зирзәмијә дүшмүшмүш...

Доктор Маһмуд бәј. Зирзәмијә? Нијә?

Сәкинә ханым. Һеч баш ача билмирик, һәким. Һеч баша дүшә бил-мирик ки, сәһәр сүбһдән о чүр хәстә-хәстә сојуг зирзәмијә нијә дүш-мүшдү. Өзү дә дал гапыдан... Инди, һәким, сәһәрдән бәри һеч бир сөз демир... Һеч бир сөзә чаваб вермир...

Доктор Маһмуд бәј. Зирзәмидән гајыдандан сонра?

Сәкинә ханым. Бәли, һәким...

Доктор Маһмуд бәј. Кечә нечә, данышырдымы?

Сәкинә ханым. Данышырды, һәким... Горху дүшмүшдү чанына... Дејирди ахырым чатыб... Инди елә-еләчә бахыр адама, вәссалам. (Ағ-ламсыныр). Өзү дә... бизи јахына бурахмыр, һәким... Һеч гојмур ки, әлимиз онун јорғанына тохунсун...

Доктор Маһмуд бәј. Нечә јаны јахын гојмур, ханым?

Мәлејкә ханым бәркдән һөнкүрүб ағлајыр.

Сәкинә ханым (ағламсына-ағламсына). Сакит ол, гызым, сакит ол... Јазыг гыз сәһәрдән әзаб-әзијјәт чәкир... Кәблејијә јахын дурмаг мүмкү[н] дејил, һәким... О саат гышгырыр, вурнухур јериндә... Билмирәм нә едәк, һәким. Өмрүндә belә ишә дүшмәмишдик, һәким. (Ағлајыр)...

Доктор Маһмуд бәј. Һәјәчанланмајын, ханымлар. Изин верин бир хәстәјә баш чәкәк.

Сәкинә ханым. Бујурун, бујурун бура, һәким, бу отагда јатыр.

Мәлејкә ханым. Биз дә кәләкми, доктор?

Доктор Маһмуд бәј. Нә олар, кәлин.

Сәкинә ханым. Бујурун ичәри, һәким...

Аддым сәсләри.

Доктор Маһмуд бәј. Салам әлејкүм, Кәрбәлаји Мухтар, ахшамы[ныз] ныз хејир.

Пауза.

Мәлејкә ханым. Ата, доктор Маһмуд бәј кәлиб...

Пауза.

Доктор Маһмуд бәј. Кәрбәлаји Мухтар, нә олуб сизә?.. Һеч нәдә[н] чәкинмәјин. Бу саат мүајинә едәрик сизи, һәр шеј дүшәр гајдасына.

Сәкинә ханым. Аллаһ сиздән разы олсун, һәким.

Кәрбәлаји Мухтар (бәркдән). Јох!..

Доктор Маһмуд бәј. Кәрбәлаји Мухтар...

Кәрбәлаји Мухтар (бәркдән гышгырыр). Јо-ох!..

Мәлејкә ханым (һәјәчанлы). Ата!..

Кәрбәлаји Мухтар. Јо-ох!..

Доктор Маһмуд бәј. Кәрбәлаји Мухтар, сиз ушаг дејилсиниз ки, һә[р] кимдән горхурсунуз! Икичә дәгигә мүајинә едәчәјәм сизи, вәссалам! Јорғаны ашағы чәкин.

Кәрбәлаји Мухтар. Јо-о-ох!..

Сәкинә ханым. Кәблеји...

Кәрбәлаји Мухтар. Јоох!.. Јо-ох!..

Доктор Маһмуд бәј. Икичә дәгигә чәкәчәк...

Кәрбәлаји Мухтар (даһа да бәркдән гышгырыр). Ва-а-ај!..

Мәлејкә ханым. Ата!..

Сәкинә ханым. Кәблеји!..

Кәрбәлаји Мухтар. Ва-ај!.. Ва-ај!..

Доктор Маһмуд бәј. Јох, белә мүмкүн дејил.

Мәлејкә ханым. Бәс нечә олсун, доктор?

Сәкинә ханым. Киши әлдән кедир, һәким...

Доктор Маһмуд бәј. Бу чүр мүајинә етмәк мүмкүн дејил, ханым. Хәстә чох һәјәчанлыдыр, һәддән зијадә.

Сәкинә ханымла Мәлејкә ханым һычгыра-һычгыра ағлајырлар.

Сәкинә ханым. Кечәк о бири отаға?..

Доктор Маһмуд бәј. Бујурун...

Аддым сәсләри.

Сәкинә ханым. Нечә олачаг, һәким?

Доктор Маһмуд бәј. Хәстәнин әсәбләри чох позулуб, ханым.

Сәкинә ханым. Өзү дә гыздырма ичиндәдир, сифәти дәјишиб тамам... Көзләри дә бир тәһәр олуб, һәким, көрдүз көзләрини?

Доктор Маһмуд бәј. Елədир, көркәми чох писдир. Анчаг мүајинә етдикдән сонра бир көмәк көстәрмәк мүмкүндүр.

Мәлејкә ханым. Синәсинә фикир вердинизми, доктор, кәрүрсүнүзмү нечә шишиб.

Доктор Маһмуд бәј. Нәсә бир анормаллыг вар, дүздүр... (Фикирли). Доғрудур...

Аддым сәсләри.

Сәкинә ханым. Кәләнләр кимдир, Мәлејкә?

Мәлејкә ханым. Һачы Казымағакилдир, ана.

Сәкинә ханым. Јенә гочусујла?

Мәлејкә ханым. Гочусујла, бир дә Чәпиш бәјлә...

Аддым сәсләри тәләсик јахынлашараг кәсилир.

Һачы Казымаға (һөвсәләсиз).. Салам-әлејкүм, бачылар! Бу нә хәбәрдир шәһәрә јајылыб?! Кәблејијә нә олуб?

Сәкинә ханым. Кәблеји бәрк хәстәдир, Һачы...

Һачы Казымаға. Ва-а!.. Хәстә онун дүшмәнләри олсун! Ишә бах һа?.. Нәдир хәстәлији, бачы? Маһмуд бәј, салам-әлејкүм, нә олуб Кәблә Мухтара?

Доктор Маһмуд бәј. Мә'лум дејил.

Һачы Казымаға. Нечә мә'лум дејил? Нөшүн?

Сәкинә ханым. (ағламсына-ағламсына). Кәблеји гојмур ки, һәким бахсын. Һеч кими бурахмыр ки, чарпајысына јахынлашсын.

Һачы Казымаға. Ба-а!.. Ишә бах һа-а!.. Јә'ни ағырдыр, бачым?

Сәкинә ханым (ағлајыр). Ағырдыр, Һачы...

Һачы Казымаға. Бај сәни!..

Чәпиш бәј. Дағ да јериндән гопармыш!.. Еј кидди дүнја!..

Һачы Казымаға. Пуф!.. Алә, Чәпиш бәј, кеч о тәрәфдә дур демирәм сәнә сәһәрдән? Араг ији өлдүрдү мәни...

Гочу Һәсәнгулу. Тез елә, алә, чекил јанындан гәдешин!

Чәпиш бәј. Чәкилдим.

Һачы Казымаға. Залым баласы, јајын истисиндә бир белә дә араг дүмләмәк олар?.. Бачым, јә'ни һеч кими јавуг бурахмыр?

Сәкинә ханым. Һеч кими...

Һачы Казымаға. Јә'ни бу һәким Маһмуд бәји дә? Алә, бу ки, аллаһын ән сакит бәндәсиди!..

Сәкинә ханым (ағлајыр). Һеч кими, Һачы, бизи дә...

Һачы Казымаға. Ба-а!..

Доктор Маһмуд бәј. Һәјәчанланмајын, ханым.

Һачы Казымаға (јавашдан). Маһмуд бәј, јә'ни Кәблејинин иши хараббы?

Доктор Маһмуд бәј. Көркәми јахшы дејил.

Һачы Казымаға (даһа да јавашдан). Јә'ни дејирсән лап о дүнјалыгды?

Доктор Маһмуд бәј. Сизин көзүнүз күлүр, елә бил севинирсиниз?

һачы Казымаға (ачыглы). Бу нә сөздү, Маһмуд бәј? Мәннән зарафат олмаз hа!.. Қәблә Мухтарла мән гырх илин достујуг, тонла дуз-чөрәк кәсмишик, кампанион олмушуг!.. (Бәркдән). Бачым, бәлкә Һәсәнгулуја дејим Кәблејинин әл-голуну тутсун, һәким она бахсын?

Мәлејкә ханым. Јох, јох!..

Доктор Маһмуд бәј. Белә јарамаз, һачы!

Гочу Һәсәнгулу. Нәш јарамаз, алә? Алә, мәнә јарамаз дејирсән?!.

һачы Казымаға. Кәс сәсиви!

Гочу Һәсәнгулу. Баш үстә, гәдеш!

Сәкинә ханым. Бирчә гурбаны олдуғум Аслан бәј кәлиб чыхсајды!..

һачы Казымаға. Аслан бәј? Бәјәм Аслан бәј кәлир, бачым?

Сәкинә ханым. Бир һәфтә бундан әгдәм Фитилбөркдән гатара миниб чыхыб. Бу күн-сабаh бурда олсун кәрәк.

һачы Казымаға. (јавашдан). Паһо!.. (Бәркдән). Нә тез тәһсили сона јетди?.. Мәрһаба!.. Бачым, бәлкә мән Кәблејијә тә'сир едә билдим?

Кичик пауза.

Сәкинә ханым. Кедәк, һәким?

Доктор Маһмуд бәј. Нә олар, кедәк.

Сәкинә ханым. Бујурун ичәри.

Аддым сәсләри.

һачы Казымаға. Кәблеји, олмасын азар?

Пауза.

Кәблеји, мәнәм, Һачы Казымағады...

Пауза.

Мәлејкә ханым. Ата, Һачы Казымаға кәлиб.

Пауза.

һачы Казымаға. Кәблеји, анд олсун аллаһа, ешидәндә ки, дүшмүсән јорған-дөшәјә, конторда јер титрәди ајағымын алтында!..

Гочу Һәсәнгулу (јавашдан). Чанувачан, гәдеш!

һачы Казымаға. Кәблеји, ај Кәблеји!..

Пауза.

Алә, сәндә нә вар ки, дүшмүсән јорған-дөшәјә?.. Әјиб дөјүл?.. Даjан, мән өзүм сәни бир балача дикәлдим, Маһмуд бәј бахсын сәнә. Бах, белә, бах...

Кәрбәлаји Мухтар (бәркдән түпүрүр). Туфу!

һачы Казымаға (өзүндән чыхмыш һалда). Алә, мәним үзүмә түпүрүрсән?!.

Мәлејкә ханым. Ата!..

Гочу Һәсәнгулу. Алә, гәдешин үзүнә түпүрүрсән?!.

һачы Казымаға. Алә, дүнәнәчән баггал идүн, участокун фантан вурду, гудурдун? Үзүмә түпүрүрсән, hә?..

Гочу Һәсәнгулу. Сән өләсән, ган төкәчәјәм!..

Доктор Маһмуд бәј. Сакит олун, ағалар!

һачы Казымаға. Гурбан оласан бурдакы арвад-ушаға!.. Јохса...

Сәкинә ханым. Һачы...

һачы Казымаға. Јахшы, бачым, онда мән кечдим о бири отаға. Алә, Һәсәнгулу!

Гочу Һәсәнгулу. Бәли, гәдеш!

һачы Казымаға. Кәл далымча.

Гочу Һәсәнгулу. Баш үстә, гәдеш!

Аддым сәсләри. Чәпиш бәј күлүр.

Доктор Маһмуд бәј. Нәјә күлүрсүнүз, Чәркәз бәј?

Чәпиш бәј. Әввәла, Чәркәз бәј јох, Чәпиш бәј, доктор. Чәркәз бәј атасы өләнә гәдәр иди. Икинчиси дә, дүнјанын ишләринә күлүрәм, доктор Маһмуд бәј. Дүнјанын ишләринә дә ики чүр күлмәк мүмкүндүр. Биринчиси мәним кими күлмәк, икинчиси дә «Молла Нәсрәддин»ин нашири вә сизин әзиз достунуз Мирзә Чәлил кими күлмәк.

Доктор Маһмуд бәј. Һәр һалда јахшы дејил. Ағыр хәстә вар.

Чәпиш бәј. Мәнә јох дә, доктор... Ағыр хәстә о дејил, ағыр хәстә бу дөврандыр...

Сәкинә ханым. Чәркәз бәј, биз нә һајда, сиз нә һајда...

Чәпиш бәј. Бағышлајын, ханым. Үзр истәјирәм ики мин дәфә.

Мәлејкә ханым. Ата, изин вер һеч олмаса башынын алтыны дүзәлдим. Бојнун јастыгдан дүшүб...

Кәрбәлаји Мухтар. Јох!..

Доктор Маһмуд бәј. Зәнәнләри инчитмәк јарамаз, Кәрбәлаји Мухтар...

Кәрбәлаји Мухтар. Јох!..

Сәкинә ханым. Ај киши, белә мүсибәт олмаз ахы... Нијә гојмурсан сәнә јахын дураг? Нә олуб ахы?..

Кәрбәлаји Мухтар. Јох!.. Јох!.. (Гышгырыр). Вај-ај!..

һачы Казымаға (о бири отагда). Көр нә бөјүрүр! Өкүз оғлу өкүз! Елә бил үч јашында дананын хајасы галыб гапы арасында!

Гочу Һәсәнгулу. Ган төкәчәјәм, гәдеш!

һачы Казымаға. Кәс сәсиви, сәфеh оғлу сәфеh!

Гочу Һәсәнгулу. Гәдеш...

һачы Казымаға. Кәс!

Гочу Һәсәнгулу. Баш үстә, гәдеш...

Сәкинә ханым. Ај аллаh, бу нә пис күндү белә биз дүшмүшүк!.. Бу нә дәрдди белә!..

Мәлејкә ханым. Ај ата!..

Доктор Маһмуд бәј. Сакит олун, ханымлар, сакит олун. Кәлин бу бири отаға, кәлин.

Аддым сәсләри.

һачы Казымаға. Нолду, Маһмуд бәј, бу нә гышгырыгды белә?

Доктор Маһмуд бәј. Кәрбәлаји Мухтар һеч кими өзүнә јахын бурахмыр.

һачы Казымаға. Вај сәни!

Аддым сәсләри.

Сәкинә ханым. Кимди кәлән?

Мәлејкә ханым. Карапетовдур, ана.

һачы Казымаға. Нә, Карапетов? Ај сәни, түлкү оғлу түлкү!.. Алә, Һәсәнгулу!

Гочу Һәсәнгулу. Бәли, гәдеш!

һачы Казымаға. Кәл дур јанымда.

Гочу Һәсәнгулу. Баш үстә, гәдеш!

Аддым сәсләри јахынлашараг кәсилир.

Карапетов. Ахшамыныз хејир, ханымлар! Салам-малејкум, ағалар!

һачы Казымаға. (Һеч кимә мачал вермир). Алә, Карапетов, сәндән нә әчәб? Балам, бу Кәблејинин далдасында јүз чүр фырылдаг, фитнә-фәсад дүзәлдән сән дејилдин? Инди нә олуб, үрәјүн јаныр?

Карапетов. Хачы, јахшы дејил, ајыбды, биз дин ајры гардашыг, Кабла Мухтарла!

Һачы Казымаға. Ај сән өләсән, Вартан! Бурнува башсыз мә'дән ији, пароход ији кәлиб, инди гардаш олмусан?! Кәблејинин милјонлары чәкиб кәтириб сәни? Белә сәнин кәлләпача башун һаггы!..

Карапетов. Хачы...

Һачы Казымаға (аман вермир). Алә Вартан, адамы јохду бәјәм Кәблејинин? Үрәјүндән кечир ки, участокундан-задындан гопарасан? Истәјирсән јенә чамааты товлајыб милјонлары чибиштанува јығасан? Ај сән өләсән!

Карапетов. Ара, Хачы, мән сән дејиләм ки, бу јазыг Чапиш бејин атасынын вар-јохуна сахиб олдун, өзүн дә еләдин клоун... Инди дә кәлиб бураны кесдирмисән ки, мүфтә пара кечсин әлинә.

Һачы Казымаға. Алә, ај һамбал Вартапетин оғлу, сән мәним үзүмә габарырсан?! Итил бурдан! Тез!

Карапетов. Хачы, мән сәнин евинә кәлмәмишәм. Ханым, әриниз Кабла Мухтарын — аллах онун өмрүн узун eләсин — адвокатларыјла бир-ики данышығым вар сабах. Амма әввәл сизлә бир-ики сөзүм вар.

Һачы Казымаға. Нә?! Мән өлмүшәм бәјәм, Вартан?! Алә, Һәсәнгулу, бунун митилини ат бајыра!

Карапетов. Хачы, ајыпды...

Доктор Маһмуд бәј. Ахы белә јарамаз, Һачы Казымаға!

Һачы Казымаға. Алә, Һәсәнгулу, ешитмирсән?! Бас буну бајыра!

Гочу Һәсәнгулу. Алә, дыға бас бајыра! Тез елә, тез!..

Карапетов. Ханым, бура кимин евиди? Мән кимин евинә кәлмишәм?

Сәкинә ханым. Ај кишиләр...

Һачы Казымаға (аман вермир). Һәсәнгулу!

Гочу Һәсәнгулу. Алә, дыға тез елә, чахарам башува патронлары! Бас бајыра!

Карапетов. Јахшы! Јахшы, Хачы! Бизимки галсын сораја! Бунун алтын чох чекәрсән! Јахшы, гочу Хасанәли! Сабаһ Оһаны кендәррәм, доғрар сәни, онда биләрсән аналар нечә оғул доғуп!.. Онда биләрсән гочу Оһан кимди!.. Јахшы, кетдим мән...

Һачы Казымаға. Бир дәнә гара даш да далунча!

Аддым сәсләри узаглашыр.

Сәкинә ханым. Ај кишиләр, бурада дағ бојда киши әлдән кедир, сиз нә һајдасыз?

Һачы Казымаға. Кафирдир, бачым, мүсәлманчылыгда јарашмаз бизә ки, бу ағыр күнүмүздә кафир үзү көрәк, кафир сөзү ешидәк...

Кичик пауза.

Һәсәнгулу, нолуб сәнә, удмусан саруву?

Гочу Һәсәнгулу. Гәдәш...

Һачы Казымаға. Нә гәдеш?

Гочу Һәсәнгулу. Гочу Оһан...

Һачы Казымаға. Алә, мән өлмүшәм ки, сән Оһандан горхурсан? Ала, тут бу әлли манаты, тут!

Пулун хышылтысы ешидилир.

Гочу Күлбалаја да де кәлсин сабаһ, адамларыны да кәтирсин.

Гочу Һәсәнгулу (севинчәк). Баш үстә, гәдеш! Аллаһ вурмушду Оһаны! Гочу Оһан... Мән өлүм, бир гочуја бах! Алә, о, мәним габағымда гочулуг елијә биләр?! Гарнын түстүләдәчәјәм сабаһ онун, гој бир кечсин әлимә!

Сәкинә ханым. Маһмуд бәј, бир чарә гылын бизә! Нә едәк, Маһмуд бәј?..

Доктор Маһмуд бәј. Ханым кәрәк хәстәјә бахасан ки, биләсән нә лазымдыр...

Мәлејкә ханым. Бәс нечә олсун, доктор?

Доктор Маһмуд бәј. Атаныза неврепатолог көмәји кәрәкдир ханым. Доктор Дитрихсону дә'вәт един. Бәлкә көмәк едә билди. Бәлкә атанызы разы сала билди ки, муајинә едәк.

Һачы Казымаға. Сән аллаһ, Маһмуд бәј, бу кафирләри сохма ортаја!..

Сәкинә ханым (сыхыла-сыхыла) Бәлкә... бәлкә губернаторун арвады Кәблејијә тә'сир етди? Кәблеји онун сөзүнү јерә салмаз... Хәтрини чох истәјир...

Һачы Казымаға. Һә, бах, бу башга мәсәлә!.. (Јавашдан) Кәблеји онун хәтрини лап чаны-дилдән истәјир... Ағзы нәди истәмәсин?..

Гочу Һәсәнгулу. Чанува чан, гәдеш!

Сәкинә ханым. Нечә билирсиз, һәким?

Доктор Маһмуд бәј. Мәнчә анчаг доктор Дитрихсону дә'вәт етсәниз хејирли олар.

Һачы Казымаға. Јох, јох!.. Дедик ки, бу кафирләри ортаја сохма дә, Маһмуд бәј... Губернаторун арвады јахшыдыр, бачым.

Чәпиш бәј. Һачы, губернаторун арвады бәјәм кафир дејил?

Һачы Казымаға (ачыглы). Алә, чәпиш оғлу чәпиш, сәнә демәмишәм һәдјан-һәдјан данышма?! Һәсәнгулу!

Гочу Һәсәнгулу. Бәли, гәдеш!

Һачы Казымаға. Тез елә, ат бунун митилини бајыра!..

Сәкинә ханым. Һачы...

Гочу Һәсәнгулу. Алә, тез елә, чәпиш, чәк гәмишини бајыра!

Чәпиш бәј. Һачы, мән елә демәк истәмирдим...

Һачы Казымаға. Јахшы, јахшы... Пуф!.. Јахын дурма мәнә... Јери кет. Еһсан верәндә кәләрсән.

Сәкинә ханым. Бу нә сөздүр, Һачы?..

Гочу Һәсәнгулу. Тез елә, алә! Төкәрәм јерә бағырсағларуву.

Чәпиш бәј. Төкәрсән, инанырам. Мән инанырам, атам, инанырам. Мәним гочу Оһаным јохду ахы...

Гочу Һәсәнгулу. Алә, мәнә, мән гочу Һәсәнгулуја үчлүк атырсан?!

Чәпиш бәј (тәләсик). Кетдим, кетдим... Онсуз да кәрәк өзүмү бир балача дүзәлдим... Адам кәрәк сәмаварын үстүндәки чајник кими олсун, јә'ни һәмишә дәмдә олсун...

Аддым сәсләри узаглашыр.

Сәкинә ханым. Јахшы дејил ахы, Һачы јахшы дејил... Бу нә сөзләрдир? Еһсан-зад нәдир?..

Һачы Казымаға. Пјанискәдир, бачым. Мүсәлманчылыгда јарашмаз бизә белә ағыр күнүмүздә пјанискәјлә отуруб-дураг.

Мәлејкә ханым. Ону сиз кәтирмишдиниз бура.

Һачы Казымаға. Тула кими дүшүр адамын далына дә, бачым.

Мәләјкә ханым. Мән сизин бачыныз дејиләм.

Һачы Казымаға. Ба-а!.. Адам Һачы Казымаға әмисинә сөз гајтармаз. Мүсәлманчылыгда јарашмаз бизә, бачым.

Мәлејкә ханым. Дедим ки, мән сизин бачыныз дејиләм!..

Һачы Казымаға (мулајим). Мән дүз демирәм, дохтур.. Бу Чәпиш бәј сүләнир адамын далыјча ки ким бунун боғазына бир аз араг төкәчәк. Бу да бизим интиликентимиз! Фирәнкистанда универстә гуртарыб кәлиб. (Јаваш-јаваш гызышыр) Бојнуву јерә сохум елә сәнин! Ала е-е!..

Доктор Маһмуд бәј. Бурада ханымлар вар, Һачы! Белә тәрздә данышмаг јарамаз!

Һачы Казымаға (һөвсәләсиз). Сән дә јаман гозгырдырсан а, Маһмуд бәј!..

Доктор Маһмуд бəј (ачыглы). Һачы!

Сəкинə ханым. Хаһиш едирəм сиздəн, ағалар, бизə көмəк един, дəрдимизə бир чарə гылын...

Һачы Казымаға. Јахшысы буду, бачым, губернаторун арвадын кəтирмəк, бир əнчам чəксин бу ишə. (Јавашдан). Ај əнчам чəкди һа!.. Нина Михајловна дејил, көлкəсиди...

Гочу Һəсəнгулу. Чанува чан, гадеш!

Сəкинə ханым. Бəс ким кетсин кəтирсин губернаторун арвадыны?

Һачы Казымаға. Һəсəнгулу!

Гочу Һəсəнгулу. Бəли, гадеш!

Һачы Казымаға. Кет губернаторун арвадын кəтир бура.

Гочу Һəсəнгулу. Кəлəр бəјəм. гадеш?

Мəлејкə ханым. Алын мəним бу үзүјүмү, верин она.

Һачы Казымаға. Һə, инди лап автомобил миниб кəлəр... (Јавашдан). Бу көпəк гызы губернаторша касыб салды Кəблə Мухтаркили... Елə һамыны, бирчə мəндəн башга... Мəним өзүмдəн, өз чибимдəн һəлə бир көпүк гопарда билмəјиб...

Гочу Һəсəнгулу. Чанува чан, гадеш!

Һачы Казымаға (бəркдəн). Кет, Һəсəнгулу, тез елə!

Гочу Һəсəнгулу. Баш үстə, гадеш!

Узаглашан аддым сəслəри.

Доктор Маһмуд бəј. Ханымлар, доктор Дитрихсон јахшы мүтəхəссислəрдəн биридир. Əсəб хəстəликлəриндə онун бөјүк сəриштəси вар. Нə үчүн ону дə'вəт етмирсиниз?

Һачы Казымаға (тəлəсик). Ај дохтур, бурах дедим бу кафирлəри!.. Дитрихсондур-затдур, бунлар һамысы Карапетовун акентлəридүр. Кишинин башына, əстəһфүруллаһ, иш-зад ачарлар!.. Бəдбəхт оларыг...

Доктор Маһмуд бəј. Һачы, Кəрбəлаји Мухтарын һəјаты бу гəдəр гијмəтлидир сизинчүн?.. Нə исə əксинə охшајыр...

Һачы Казымаға (өзүндəн чыхыр). Бура бах, дохтур, мəн сəнин кими лүтгом бəјлəри чох көрмүшəм а-а!. Оғланларувун бири бурда ортада кəзəн ванкалəрə гошулуб тəхрибат салыр мə'дəнлəрдə, о бириси дə Фитилбөркдə охумаг əвəзинə дустаг јатыр орда, император һəзрəтлəринин əлеһдарыдыр, инди сəн бурада мəнə бадалаг кəлирсəн? Анд олсун аллаһа, бахмарам дохтурлуғува, бахмарам Берлиндə һəкимлик охумағува, бу саат бир мəрəкə саларам бурда ки, алəм тамашасына јығылар!..

Доктор Маһмуд бəј (һəмишəки сакитлији илə). Мəн бир стəкан су дејилəм ки, сизинчүн, чəкəсиниз башыныза!

Һачы Казымаға (кет-кедə даһа да гызышыр). Алə, мəн кафешантанда фирəнк шампаны ичмирəм ки, бығым булашар, сəн инди судан дəм вурурсан?..

Сəкинə ханым. Бəсдирин, Һачы!

Мəлејкə ханым. Сиз... сиз өзүнүзү бизим евдə чох... чох пис апарырсыныз, Һачы!..

Һачы Казымаға (јумшаг). Бу нə сөздүр, бачым? Мəн бу евин ағсаггалыјам. Бу ағыр күнүмүздə мəн бу евин бөјүјүјəм. Кəблејилə тоннан дуз-чөрəк кəсмишик!..

Мəлејкə ханым. Бу евин Аслан бəји вар.

Һачы Казымаға. Нолар, бачым, нə гəдəр ки, о јохдур бурда, мəн дə сəнин əмин.

Кичик пауза.

Ешитдијимə көрə Кəблеји һеч бир васијјəт-зад јазмајыб. Изин версəниз, јə'ни мəни вəкил етсəниз бу ишлə чаны-дилдəн мəшғул оларам. Бу саат алəм гарышыб бир-биринə. Сизин вар-дөвлəтинизə көз дикəн чохду... Чамаат инди чанавардыр, бачым, кимин ки, ајағы бир балача бүдрəди, кəсирлəр башынын үстүнү. Көрдүнүз Карапетову нечə кəлмишди гузғун кими?..

Сəкинə ханым. Бу ишлə анчаг Аслан бəј өзү мəшғул ола билəр.

Һачы Казымаға (јавашдан). Бу гурумсағ баласынын Фитилбөркдəн гајытмасы һеч јеринə дүшмəди ја, һеч!.. (Бəркдəн.) Мəн Аслан бəј кəлəнə гəдəр ишлəри сəһмана саларам, бачым. Кəблејинин кантору башсыз галыб.

Мəлејкə ханым. Атам сағ ола-ола бу нə сөзлəрдир, Һачы?

Һачы Казымаға. Еһтијат икидин јарашығыдыр, бачым!

Аддым сəслəри.

Сəкинə ханым. Кəлəнлəр кимдир, Мəлејкə?

Мəлејкə ханым. Губернаторун арвады илə гочу кəлир, ана.

Аддым сəслəри јахынлашараг кəсилир.

Нина Михајловна. Добрый вечер, господа! Бу нəдир? Дејир Мухтар хəстəдир? Ај-ај-ај!.. Я его очень люблю!..

Һачы Казымаға (јавашдан). Јенə лублу...

Нина Михајловна. Гаджи, сизин адјутант буну мəнə дејəн кими, автомобилə миниб кəлдим!..

Һачы Казымаға (јавашдан). О бојда үзүјү бармағува таханда лап балонла да учуб кəлəрсəн...

Гочу Һəсəнгулу. Чанува чан, гадеш!

Нина Михајловна. Ај-ај-ај!.. Нə олуб Мухтара?

Һачы Казымаға. Һалы јаман фəнадыр, ваше превасходства, һеч кими өзүнə јавуг бурахмыр. Дохтур сəһəрдəн галыб мəһəттəл. Кəблејинин кроватына јавуг дүшмəк мүмкүн дејил, гышгырыр.

Нина Михајловна. Билирəм, билирəм. Сизин адјутант мəнə деди. Ејби јох, бу саат дүзəлəр ишлəр. Ардымча, господа Һардадыр Мухтар?

Сəкинə ханым. Бу отаға бујурун, ханым.

Нина Михајловна. За мной, господа!

Аддым сəслəри.

Бу нəдир, Мухтар? Бу истидə јорған нəдир? Нет-нет, так нельзя! Мəн өзүм буну бу саат көтүрəчəјəм. Мəн өзүм! Доктор, кəлин. Мухтар, бир мəнə бах, мəнə бах!

Кəрбəлаји Мухтар (бəркдəн түпүрүр). Туфу!..

Нина Михајловна. Ој!

Мəлејкə ханым. Ата!

Нина Михајловна (бəркдəн гышгыра-гышгыра). Какая невоспитанность! Какой позор!

Һачы Казымаға. Кəлин, кəлин бу бири отаға.

Аддым сəслəри.

Нина Михајловна. Неслыханная дикость! Гаджи, сиз көрдүнүз.

Һачы Казымаға (јавашдан). О, елə əввəлдəн белə иди, ваше превасходства. Баггал Мухтар дејəрдилəр... Ит хəсиси иди!

Нина Михајловна. Дүздүр! Чох хəсис адамдыр. Такой скупой, просто ужас!

Һачы Казымаға. Елəдир ки, вар, ваше превасходства...

Нина Михајловна (јумшалмыш). Бəс сиз нијə көрүнмүрсүнүз, Гаджи? Индичə Александр Александрович ишдəн гајытмышды. Отуруб бир јердə чај ичирдик. Мəн һазырлашырдым ки, Александр Александровичдəн сорушум көрүм сизин башыныза нə иш кəлиб ки, көрүнмүрсүнүз?

Һачы Казымаға (тəлəсик). Јох, јох, ваше превасходства, кишини нараһат етмəјин! Нараһат етмəјин кишини... Сабаһ кəлəчəјəм сизə!..

Гочу һәсәнгулу (лап јавашдан). Сән өләсән, Һачы дүшдү хәрчә! Әҹәб олду! Хәсис оғлу хәсис!..

һачы Казымаға. Ба, ваше превасходства, нә көзәл сырғаныз вар белә?! Ә'ладыр! Ә'ла! Анҹаг дүздүр...

Нина Михајловна. Дүздүр нә, Гаджи?

һачы Казымаға. Ваше превасходства, дүнән јох, сыраға күн Мәшәди Ҹаббар бир сырға көтүрдү зәркәр Әләшрәфин дуканындан, брилјанты үч дәфә бундан бөјүк!

Нина Михајловна. Не может быть!

һачы Казымаға. Анд олсун аллаһа, ваше превасходства!

Нина Михајловна. Интересно, очень, интересно!..

һачы Казымаға. Ваше превасходства, Мәшәди Ҹаббара сизин интереси чатдырарам мүтләг! Елә сабаһ ону да көтүрүб кәләрәм сизә.

Гочу һәсәнгулу (лап јавашдан). Көр нә чыхды алтындан?..

Нина Михајловна. Көзләјәҹәјәм!

һачы Казымаға. Баш үстә, ханым, архајын олун! (Јавашдан). Өлмүшдү Һачы ки, өз чибијлә кәлсин сәни көрмәјә. Мәшәди Ҹаббарын сырғасы кетди ишинин далынҹа!..

Гочу һәсәнгулу. Ҹанува ҹан, гәдеш!

һачы Казымаға. Нә?

Гочу һәсәнгулу. Дејирәм ҹанува ҹан, гәдеш! Бир дәнәсән! Аллаһ сәнин көлкәви башымызын үстүндән әскик еләмәсин!

һачы Казымаға. Елә сән дә бир дәнәсән! Ағчијәр оғлу, ағчијәр. О әлли манатын ијирми бешини гајтар өзүмә. Ијирми беш манат бәс ејләр гочу Күлбалаја!

Гочу һәсәнгулу. Гәдеш...

һачы Казымаға (ачыглы). Тез елә алә!

Гочу һәсәнгулу (тәләсик). Баш үстә, гәдеш! Алкинә.

Аддым сәсләри.

һачы Казымаға. Бу кимди белә?

Аддым сәси јахынлашыр.

Чәпиш бәј (севинчлә гышгыра-гышгыра). Ханымлар, муштулуғуму верин, ханымлар! Јахшыҹа бир хәләтим сиздә, ханымлар!

Сәкинә ханым (сәбирсиз). Нә олуб? Нә хәбәрдир, Чәркәз бәј?

Чәпиш бәј. Аслан бәј кәлиб, ханым! Аслан бәј! Муштулуғум сиздә!

Сәкинә ханым. Аслан бәј?! Дар күндә көмәјим, оғул!..

Мәлејкә ханым. Нечә хәләт десәниз, мәндә, Чәркәз бәј!

Чәпиш бәј. Сәндә дә муштулуғум вар, Һачы!

һачы Казымаға. Пуф!.. Алә, мәндән узаг дур!.. (Јавашдан) Хош хәбәр кәтирмисән мәнә? (Јамсылајыр) Муштулуғ... Ај сән өләсән!

Аддым сәсләри.

Сәкинә ханым. Аслан бәј! Өмрүм, күнүм мәним!.. (Ағлајыр).

Мәлејкә ханым. Аслан!..

Аслан бәј. Ана!.. Мәлејкә..

Кичик пауза.

Салам, ағалар!

Кичик пауза.

Нина Михајловна (јавашдан). Мужчина-красавец, в отличии от отца—неповоротливого быка!

һачы Казымаға (јавашдан). Көр нә марытлајыб кәдәнин үзүнә?! Лублуду е, лублу!..

Гочу һәсәнгулу. Ҹанува ҹан, гәдеш!

Аслан бәј. Бу нә хәбәрдир белә? Ашағыда бүтүн нөкәрләр, гуллугчулар дејир ки, атам бәрк хәстәләниб?

Сәкинә ханым (ағлајыр). Еләдир, оғул, еләдир.

Аслан бәј. Нә олуб она, доктор Маһмуд бәј? Горхулу бир шеј вармы?

Доктор Маһмуд бәј. Атаныз көзүмә јахшы дәјмир. Гыздырмасы көрүнүр һәддән артыгдыр. Сифәтинин, көзләринин рәнки хошума кәлмир. Ола билсин ки, мөһкәм сәтәлҹәмдир.

Аслан бәј. Нә үчүн «ола билсин ки»? Нијә консилиум чағрылмајыб? Нә үчүн диагноз дәгигләшдирилмәјиб?

Доктор Маһмуд бәј. Атанызын әсәбләри тамам сарсылыб.

Аслан бәј. Нә үчүн?

Доктор Маһмуд бәј. Сәбәбини билмирәм. Һеч кими јахына бурахмыр. Муајинә етмәјә гојмур.

Аслан бәј. Бу нечә ишди, ана?

Сәкинә ханым. Дүнәндән һалы хараб иди, гыздырмасы галхмышды, амма көјнәјини дәјиширдик, овхалајырдыг, бир дәфә банка салмышдым. Сәһәр биздән кизли ајаға галхыб дал гапыдан дүшүб зирзәмијә, јухары галхандан сонра бизи јахына бурахмыр.

Аслан бәј. Ахы, нә үчүн?

Сәкинә ханым (ағлајыр). Билмирәм...

һачы Казымаға. Губернаторун арвады да көмәк едә билмәди.

Аслан бәј. Губернаторун арвады? Һаны губернаторун арвады? А-а!.. Извините, мадам! Я вас не узнал. Рад вас приветствовать в своем доме! Ваш покорный слуга, Аслан бек.

Нина Михајловна. Очень приятно.

һачы Казымаға (јавашдан). Ба-а!.. Көр нә бүлбүл кими өтүр?.. Бу, атасындан чох ирәли кедиб... Јох, һисс елəјирəм ки, буну дишләмәк чәтин ишди!.. Көпәк оғлу, дејәсән башымыза бәла олачаг!.. Һәсәнгулу!

Гочу һәсәнгулу. Бәли, гәдеш!

һачы Казымаға. Алә, гајтар мәнә о ијирми беш манаты! Гочу Күлбала-зад лазым дејил!

Гочу һәсәнгулу (өзүнү итирир). Гәдеш...

һачы Казымаға. Күл сәнин башува ки, бир дәнә Оһанла да бачармырсан! Тез елә, милләтин адыны батыран гурумсаг! Аҹ гојарам сәни!..

Гочу һәсәнгулу (тәшвишлә). Ала, гәдеш...

Аслан бәј. Сакит ол, ана. Мәлејкә, сакит ол. Мән бу саат өзүм атамын јанына кедәрәм.

Аддым сәсләри.

Сәкинә ханым. Аллаһ еләсин һәр шеј јахшы олсун, оғул. Дојунча бој-бухунуна бахыб севинә билмирәм, ај бала... Ај аллаһ, бизә бир әлач!.. (Ағлајыр).

Доктор Маһмуд бәј. Сакит олун, ханым.

Чәпиш бәј. Мәнә дә бир әлач, доктор.

Доктор Маһмуд бәј. Сизә вердијим пулларын һамысыны ичирсиниз, Чәркәз бәј. Сөз гојмушам ки, даһа сизә һеч вахт пул вермәјим.

Чәпиш бәј. Әввәла, бајаг әрз етдим ки, Чәркәз бәј јох, Чәпиш бәј. Ҹамаат нечә, сиз дә елә. Икинчиси исә, јалан сөздүр, доктор, инанмајын. Сизин вердијиниз пуллара кедиб гәзет-журнал алырам, «Молла Нәсрәддин» алыб охујурам.

Доктор Маһмуд бәј. Нејләјирсиниз «Молла Нәсрәддин» мәҹмуәсини? Сиз елә өзүнүз «Молла Нәсрәддин»ин гәһрәманларындан дејилсинизми мәкәр?

Кәрбәлаји Мухтарын гышгыртысы о бири отагдан ешидилир.

Кәрбәлаји Мухтар. Јо-ох!..

Мәлејкә ханым. Атамдыр!..

Нина Михаjловна. Опять орет!

Сүр'әтли аддым сәсләри.

Аслан бәj. Атамын әсәбләри тамам позулуб. Мәни таныды, амма јахына гојмады. Һәтта елә бил нәдәнсә даһа да горхду.

Сәкинә ханым. Аj аллаһ, бу нә ишди биз дүшмүшүк?!. Бу нә бәлады?!.

Доктор Маһмуд бәj. Тә'чили сурәтдә доктор Дитрихсону чағырмаг лазымдыр.

Һачы Казымаға. Аслан бәj, изин вер, Һәсәнгулуја тапшырым көмәк етсин, Маһмуд бәj дә Кәблејини мүајинәдән кечирсин.

Доктор Маһмуд бәj. Јох, белә јарамаз!

Аслан бәj. Аj Һачы!.. Аj Һачы!.. Сиз өз көнтөj гочунуза бујурмагдан башга һеч нә билмирсиниз!..

Гочу Һәсәнгулу. Гәдеш, мәнә көнтөj деди...

Аслан бәj. Һәзәрат! Сизин хәбәриниз вармы ки, дүнән—август аjынын 1-дә ахшам Алманија Русијаја мүһарибә е'лан едиб? Билирсинизми ки, бу чаһан мүһарибәси демәкдир?! Бәли, бәли! Кенерал граф Владимиров мәнимлә бирликдә гатарла Петербургдан Бакыја кәлирди. Јолдача она чәнаб һәрби назир Сухомлиновдан тел кәлди.

Нина Михаjловна. Боже мой! Дејирәм ахы Александр Александрович нә үчүн һәлә ишдән гајытмајыб...

Һачы Казымаға (јавашдан). Бајагдан гозгырдырды ки, отуруб чаj ичирдик...

Аслан бәj. Буна нечә бахырсыныз, Һачы? Чаһан мүһарибәсинә?

Һачы Казымаға. Аслан бәj, мәним канторда башымы галдырмаға мачалым вар ки, чаһана бахым?

Аслан бәj. Әлбәттә, әлбәттә, сиз һеч нә көрмүрсүнүз! Гулағынызын дибиндә «Һүммәт» тәшкилаты фәалијјәт көстәрир. Мүһәндис Мәшәди-бәj Әзизбәјов фәһләләри тә'тилә чағырыр. Доктор Нәриман Нәримановун мәгаләләри, чыхышлары чамааты ајаға галдырыр. Бүтүн бунларын сәдасы Петербурга кәлиб чатыр!

Һачы Казымаға. Пәһ атонан!

Аслан бәj. Бәли, Һачы, бәли! Сиз исә бурнунуздан узағы көрмүрсүнүз!

Гочу Һәсәнгулу. Гәдеш, бу нә данышыр белә?

Һачы Казымаға. Кәс сәсини!

Гочу Һәсәнгулу. Баш үстә, гәдеш!

Һачы Казымаға. Аслан бәj, Нәриман Нәриманов бојну крахмаллының биридир. Мәшәди Әзизбәјовун бир нәфәр бәјин јанында һөрмәти јохдур. Онлар нәкарәдир ки, бизим габағымызда гоз сындыра?

Аслан бәj. Сәһв едирсиниз, Һачы! Бөјүк сәһвиниз вар! Бу күн Улјанов бүтүн Русијаны ләрзәјә салыб. Петербурга зәлзәлә кәтириб. Император Николајын өзүнүн бу саат тәхт-тачы тәһлүкә алтындадыр. Сиз исә әбләһ гочунузун мүшајиәтиндә өзүнүзү тохунмаз билирсиниз!

Гочу Һәсәнгулу. Гәдеш, бу мәнә әбләһ дејир!..

Һачы Казымаға. Кәс сәсини!

Гочу Һәсәнгулу. Баш үстә, гәдеш!..

Аслан бәj. Ермәни дашнаклары, күрчү меншевикләри өз милләтләринин гејрәтин чәкир, бәс сиз нә едирсиниз? Ач фәһләләр, әвам кәндлиләр ајаға галханда нә едәчәксиниз?! Јохса елә билирсиниз ки, үстүнүзә кәлән селин гаршысыны сизин бу әбләһ гочунуз кәсәчәк?

Гочу Һәсәнгулу. Алә, јенә әбләһ?

Һачы Казымаға. Кәс сәсини!

Гочу Һәсәнгулу. Гејрәт боғур ахы, мәни, гәдеш...

Һачы Казымаға. Алә, демәдим кәс?!

Гочу Һәсәнгулу. Баш үстә гәдеш!..

Һачы Казымаға. Аслан бәj, сөзләрин ағлыма батыр. Мә'дәнләр бу саат чох шулуғдур. Бизим надүрүстләр ванкәләрә гошулуб тәхрибат салырлар. Һәр јердә. Анчаг, Аслан бәj, дејибләр ки, ағалыг веримләдир, икидлик вурумла! Кәндчи-күндчүдән, лүт-үрјандан да горхсаг, даһа бу нә олду?

Аслан бәj. Ағалар! Мән сизә тәкрар едирәм ки, Улјанов бу күн бүтүн Русијаны, фәһләләри, кәндлиләри ајаға галдырыр. Бу чаһан мүһарибәси рус империјасына баһа баша кәләчәк. Тәхрибатчыларын сырасы артачаг. Бүтүн бунлар барәдә дәриндән дүшүнмәк лазымдыр, гәти тәдбирләр көрмәк лазымдыр. Бир-бириниздән данос јазмагданса, тәхрибатчылара гаршы амансыз олмалысыныз!

Һачы Казымаға. Улјанову мән дә чох ешитмишәм, Аслан бәj. Ахы, бу ким олан кәсдир белә?

Доктор Маһмуд бәj. Вахт кәләр, Һачы, биләрсиниз ки, Улјанов кимдир.

Аслан бәj. Сизин дә оғлунуз Петербургда болшевикләрә гошулуб, доктор Маһмуд бәj! Буна нә дејирсиниз?

Доктор Маһмуд бәj. Мән оғланларымдан архајынам.

Аслан бәj. Јохса өзүнүз дә дөнүб марксист олмусунуз?

Нина Михаjловна. Очень может быть! Он похож на марксиста.

Доктор Маһмуд бәj. Мән һәкимәм.

Аслан бәj. Нәриман Нәриманов да һәкимдир!..

Сәкинә ханым. Аслан, оғул, бәс нечә олсун, атан әлдән кедир ахы?..

Аслан бәj. Бу саат бир дә онун јанына кедәчәјәм.

Мәлејкә ханым. Сиз дә кедин, доктор.

Һачы Казымаға. Елә һамымыз кедәк.

Аддым сәсләри.

Аслан бәj. Ата, сән ушаг дејилсән ки, изин вермирсән һәким мүајинә етсин?

Пауза

Ата!

Кәрбәлаjи Мухтар. Јох!..

Аслан бәj. Ахы, белә олмаз...

Кәрбәлаjи Мухтар. Јох!..

Аслан бәj. Белә јарамаз, ата! Јахын дурун, доктор!

Кәрбәлаjи Мухтар (гышгырыр). Јо-о-ох!..

Һачы Казымаға. Алә, Һәсәнгулу, тут бунун голларыны!

Гочу Һәсәнгулу. Баш үстә, гәдеш!

Кәрбәлаjи Мухтар (бәркдән гышгырыр). Ва-а-аj!..

Доктор Маһмуд бәj. Белә олмаз, ағалар!

Кәрбәлаjи Мухтар. Ва-а-аj!..

Һачы Казымаға. Һәсәнгулу, бәрк тут!

Аслан бәj. Ата!..

Кәрбәлаjи Мухтар. Ва-а-аj!..

Кәрбәлаjи Мухтарын сәси бирдән-бирә кәсилир.

Сәкинә ханым. Аj чамаат, киши кечинди-и-и!..

Мәлејкә ханым (гышгырыр). Ата!..

Чәпиш бәj. Кәблә Мухтар кетди о дүнјаја...

Доктор Маһмуд бәj. Әл чәкин, ағалар, әл чәкин!

Аслан бәj. Бурахын! Бурахын!

Мәлејкә ханым. Атам өлдү!..

Аслан бәj. Ата! Ата! Ата!

Нина Михајловна. Скончался от разрыва сердца!

Кичик пауза

Һачы Казымаға. Бу нәдир белә, Кәблејинин синәсинин үстүндәки нәдир белә?

Сәкинә ханым (бәркдән ағлајыр). Бизи бәдбәхт едиб кетдин, ај киши!..

Һачы Казымаға. Бу кисә нәдир белә Кәблејинин синәси үстә? Һә?

Аслан бәј. Әл дәјмәјин!

Һачы Казымаға. Алә, Һәсәнгулу бу нәдир белә?

Аслан бәј. Әл дәјмәјин!

Гочу Һәсәнгулу (бәркдән). Гызыл!

Нина Михајловна. Золото!

Јерә төкүлән гызыл пулларын сәси.

Аслан бәј. Һеч ким әл дәјмәсин!

Һачы Казымаға. Алә, Һәсәнгулу, јығ!

Гочу Һәсәнгулу. Мән өзүмә јығырам, гәдеш, сән өзүнчүн јығ!

Нина Михајловна. Вот настояшая психология купца!

Чәпиш бәј. Дејирәм ахы, киши сәһәр-сәһәр зирзәмијә нијә дүшүб, сонра нијә һеч кими јанына бурахмырмыш... Бағрына басмышмыш зирзәмидә басдырдығы гызылы...

Доктор Маһмуд бәј. Бу нә рәзаләтдир!.. Мәним үрәјимә дәммышды! Даммышды үрәјимә!

Чәпиш бәј. Көрүб ки, иши фырығды, горхуб өләр, гызыл галар башгасына... Инди апардын өзүнлә, ај Кәблә Мухтар?..

Аслан бәј (төвшүјә-төвшүјә). Бунлар һамысы бизимдир! Әл дәјмәјин! Мәлејкә, јығ! Ана, нөкәрләри чағыр бунлары говсун! Әл дәјмәјин!..

Һачы Казымаға. Һәсәнгулу, јығ!

Гочу Һәсәнгулу. Өзүнчүн сән јығ, гәдеш!

Нина Михајловна. Мне тоже!

Чәпиш бәј. Мәнә бирчә дәнә гызыл онлуг кифајәтдир!..

Нина Михајловна. Какое богатсво!

Доктор Маһмуд бәј. Какой ужас, мадам, какой ужас! Бу нә рәзил заманәдир! Бу нә рәзил чәмијјәтдир! Узаг бурдан, Маһмуд бәј! Узаг! Узаг! Узаг!

Бир-биринә гарышмыш сәс-күј ичиндә сүр'әтлә узаглашан аддым сәсләри ешидилир.

Август, 1973